

ARŐIV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

*PRISONERS IN OTTOMAN – SERBIAN RELATIONS BASED ON ARCHIVES
(1912-1923)*

Ahmet ALTINTAŐ*

Öz

Balkan Savaşları ve ardından Birinci Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz sonuçlarından birisi de esirler olmuştur. Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu Sırp savaş esirlerinin durumu, konuyla ilgili aracı devletlerin tutumu, aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Aynı şekilde Sırbistan'da bulunan Osmanlı savaş esirlerinin sağlıkları, hayatlarına nasıl devam ettikleri, ilgili üçüncü ülkelerin tavırları ve bu konudaki çalışmaları konuya ışık tutacak muhtevadadır.

Sırbistanlı subay ve askerlerin Osmanlı Devleti'ndeki çalışmaları, firar girişimleri, bunların bazılarının yakalanması sonucu vermiş olduğu bilgiler önemlidir. Bozkırdan Isparta'ya nakledilen Sırp sivil esirlerin masraflarının Amerikan yetkililer tarafından karşılanması, Afyonkarahisar Esir Kampı v.b. Osmanlı Esir Kampları'ndaki Sırp esirler, konuyu detaylandırıcı içeriğe sahiptir.

Sırbistan'da bulunan Osmanlı esirlerin serbest bırakılması ve nakli, Sırbistan'dan Selanik'e gelmekte olan Osmanlı esirlerinin sevkleri ve ihtiyaçları, özel vapurlarla nakl edilmeleri için teşebbüste bulunulması, ortaya çıkan güçlükler, subay ailelerinin sevklerindeki zorluklar, sevk masraflarının İslam Cemaati tarafından karşılanması dikkat çekicidir.

Sırbistan'daki Osmanlı esirleri, savaşın bitmesine yakın yeni bir tutumla karşı karşıya kalmışlardı. Sırp Hükümeti'nin tavır değişikliğinde esirlerin bakımları, savaş hukukuna göre esirlerin barınmalarının ortaya çıkardığı güçlükler, Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu Sırp esirlere karşı iyi muamele etmesi isteği, etkili olmuştu. Sırp Hükümeti Osmanlı esirlerini tamamen serbest bırakmaya karar vermişti. Sırp Hükümeti'nin bu kararı üzerine esirlerin parça parça ülkelerine dönmesi kararlaştırılmıştı. Ancak daha sonra bu durumun bazı sakıncalara yol açacağı görülmüştü. Güvenliklerinin sağlanması, yolculuk esnasında karşılaşılabilecek güçlükler, iaşe sorunları, nerelerde konaklayacakları, hangi vasıtaları kullanacakları, kaçır kişiden oluşan gruplarla hareket edecekleri önemliydi. Bu değerlendirmelerin ardından daha pratik bir çözüm yolu üzerinde durulmuştu. Sırbistan'daki esirlerin tamamının aynı anda Osmanlı topraklarına sevk edilmesi fikri benimsenmiş ve bu yolda çalışmalara hız verilmişti.

Esirlerin Osmanlı topraklarına ulaştırılmasında kilit rolü Selanik oluşturmuştu. Selanik'e ulaşan esirler için özel bir ulaşım programı hazırlanmaya çalışılmış hazırlanan vapurlar aracılığıyla esirlerin sevk hızlandırılmıştı. Ayrıca sevk edilen esirlerin Anadolu'daki refahlarının temini için gayret gösterilmişti. Bunların rahatlarının temini için yeni bir bütçe oluşturulmaya çalışılmıştı.

Bu çalışmada; Osmanlı-Sırbistan ilişkilerinde esirlerin önemi, esirlerin iki ülke arasında nasıl bağ oluşturdukları, ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, savaş esirleri, sivil esirler, Selanik, Sırbistan, Osmanlı Devleti, Hollanda, Amerika

---

* (Doç. Dr.) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, aaltintas@aku.edu.tr

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

Abstract

One of the inevitable consequences of Balkan War And World War 1 thereafter was the prisoners. The situation of the Serbian prisoners of war captured by the Ottoman Empire, the attitudes of the intermediary states related with the issue give us enlightening information. Likewise the health of Ottoman prisoners of war situated in Serbia, how they survived, the attitudes of the intermediary states related with the issue and studies on that matter shed light on this issue.

Works of Serb officers and soldiers in the Ottoman Empire, their attempts to escape, information taken from the ones recaptured are all important. Serb civilian prisoners transported from the steps to Isparta which was reimbursed by the Americans, Serb prisoners in Afyonkarahisar Prisoner Camp, and many other Ottoman prisoner camps contain detailed contents on that subject.

Transportation of the released Ottoman prisoners in Serbia, needs of Ottoman prisoners transported from Serbia to Thessaloniki, the attempt to transport them by specially appointed ferries, the emerging difficulties, difficulties in transporting family of officers, reimbursement of the transportation costs by the Islamic Community are all remarkable.

The Ottoman prisoners in Serbia faced with a new attitude near the end of the war. Care of prisoners, emerging housing difficulties of the prisoners of war complying with law of war, the desire of better treatment for Serb prisoners held by the Ottoman Empire had influence on the Serbian government. The Serbian government decided to release the Ottoman prisoners completely. Based on the Serbian government's decision it was decided to return the prisoners back to their countries in groups. However this situation was seen might cause some drawbacks. Ensuring their safety, difficulties that would be encountered during the journey, accomodation problems, where they would stay, which means they would use, number of rpeisoners per group were the main questions that were created. Following this assessment it was focused on a more practical solution. The idea of sending all prisoners in Serbia back to Ottoman soils at the same time were adopted and exercises based on this idea were speeded up.

The key role in the transport of prisoners to the Ottoman lands was Thessaloniki's. It was attempted to prepare a customized transportation program for the prisoners reached in Thessaloniki, transportation of the prisoners were speeded up by means of the ferries prepared for this mission. Besides, the welfare of the prisoners sent to Anatolia were especially strived for. It was attempted to create a new budget to provide them some comfort.

In this study; the importance of the prisoners in Ottoman – Serbia relations, how the prisoners created a link between two countries, if an opportunity is given. Thank you in advance for your attention.

Keywords: Balkan Wars, The World War I, Prisoners of war, Civilian prisoners, Thessaloniki, Serbia, the Ottoman Empire, Holland, America

GİRİŞ

Osmanlı Devleti Balkanlardaki genişlemesini I. Murat'tan itibaren başlatmış ve artan bir şekilde devam ettirmişti. Balkanların ve Sırbistan'ın kalbi olan Belgrad, Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedildikten sonra Osmanlı idaresi Sırbistan'ı bütünüyle ele geçirmişti. 19. yüzyıl başlarında Avusturya ve Rusya, Sırpıların Osmanlı yönetimine karşı isyana teşvik etmişler. Fransız İhtilali'nin de bölgedeki etkisiyle Sırp, 4 Şubat 1804'te ayaklanmışlardı¹. Ruslardan da aldığı destekle Kara Yorgi isyancıların başına geçmiş ve kısmen başarılı olmuştu. Osmanlı yönetimi asilerin bağımsızlık isteklerini reddetmiş bunun üzerine toplanan Sırp Ulusal Meclisi Kara Yorgi'yi Baş Knez seçmişti².

Bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Sırp, Viyana Kongresi'ne bir heyet göndermişler. bu çabalarından bir sonuç alamayınca tekrar isyan etmişler ve bağımsızlık hareketleri Ruslar tarafından da desteklenmişti³. Rusya ile yeni bir savaş istemeyen ve bölgeye yönelik muhtemel bir Rus müdahalesine engel olmak isteyen Osmanlı Devleti, Miloş Obrenoviç'i Baş Knez olarak tanıdı. Sırp'lar'a bazı imtiyazlar verilmesini kabul etti. Bu arada 1816 yılında Sırp Prensiği de kurulmuş 1878 yılındaki Berlin Antlaşması'yla da Sırbistan tamamen bağımsızlığına kavuşmuştu⁴. Sırbistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra sürekli olarak Rusya'nın desteğiyle Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane politikasını sürdürmüş, fırsat kollamaya siyasi gelişmeleri lehine değerlendirmeye çalışmıştı⁵. İkinci Meşrutiyetin ilanı ve Trablusgarp Savaşı dönemindeki siyasi çalkantılar uzun süredir fırsat bekleyen Balkan Devletleri için bulunmaz bir nimet olmuştu. Bu devletlerin istekleri Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyince savaş kaçınılmaz hale gelmiş, Karadağ'ın harp ilanı ile sıcak savaş başlamıştı⁶. Osmanlı Ordusu, Trablusgarp savaşı yorgunluğunu üzerinden atmadan Balkan Savaşları'na girmek zorunda kalmış iç siyasi gelişmeler, orduya siyasetin girmesi, emir komuta zincirinde yaşanan olumsuzluklar, lojistik hazırlık eksikliği v.b nedenlerden dolayı Gelibolu-Çatalca hattına kadar geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu arada Bab-ı Ali Baskını yapılmış İttihat Terakki Fırkası yönetimi tamamen ele geçirmişti. Balkan ülkelerinin toprak paylaşımında aralarında anlaşamamalarından yararlanan Osmanlı Ordusu, harekete geçerek Edirne'yi geri almayı başarmıştı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Sırbistanla ortak sınırı kalmamıştı. 13 Mart 1914'te İstanbul'da iki devletin imzaladığı antlaşmayla da Sırp topraklarında kalan Müslümanların haklarını içeren düzenlemeler yapılmıştı⁷. Sırp'larla yapılan anlaşma yürürlük aşamasındayken Birinci Dünya Savaşı patlak vermişti.

Birinci Dünya Savaşı; 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesiyle başlamış ve daha sonra her iki devletin müttefiklerinin katılımıyla genel bir cihan savaşına dönüşmüştü. Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi Almanya'nın Avusturya, Rusya'nın da Sırbistan'a destek vermesi, Avrupa'yı bir hafta içinde dünya

¹ Rıfat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul 1995, s. 131.

² Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, (1789-1856) C. V, Ankara 1961 s. 105;

³ Richard C. Hall, Balkan Savaşları 1912-1919, (Çev. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 15-16.

⁴ Uçarol, a. g. e. ,s. 353.

⁵ Süleyman Kocabaş, Son Haçlı Seferi Balkan Harbi, Vatan Yayınları, İstanbul 2000, s. 111.

⁶ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 19 Ekim 1912; İkdâm Gazetesi, 18 Ekim 1912.

⁷ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, C. I, Bilgi Yayınları, Ankara 1991, s. 32.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

çapında bir savaşa sürüklemişti⁸. Olayın özünde veliahdın bir suikasta kurban gitmesi, savaşın başlatılması için kıvılcım olarak kullanılmıştı. Savaşı başlatan nedenlerden ziyade, savaş ortamına gelme sürecine odaklanıldığında, 1908 Bosna-Hersek bunalımından itibaren gerginleşen Avusturya-Sırbistan ilişkilerinin etkili olduğu görülecektir. Ayrıca savaşın oluşumunda harbin arka planının daha ilginç olduğu görülmektedir. Düvel-i Muazzama'nın küresel nüfuz mücadelesi, savaştan yaklaşık 40 yıl önce ortaya çıkmıştı. Almanya ve İtalya'nın milli birliklerini sağlayarak güçlenmeleri Avrupa güç dengelerini alt üst etmişti. Avrupalı devletler zıt iki kampa ayrılmışlardı. İtilaf ve İttifak Devletleri olarak bölünen bu devletler arasındaki hesaplaşma beklendiği gibi dünyayı sarsan büyük bir savaşa dönüşecekti. Büyük Devletler, tahmin ettikleri bu gelişmelere hazırlıksız yakalanmamak için büyük bir çaba içine girmişler siyasi rakiplerinin zaafalarını daha yakından kollamaya başlamışlardı. Osmanlı Devleti de 19. yüzyılın başlangıcından itibaren kendi gücünden daha çok, Düvel-i Muazzama arasındaki çıkar çatışmalarından doğan dengelerden yararlanarak varlığını sürdürmeye çalışmış, coğrafi avantajının da etkisiyle siyasetini belirleme yolunu tercih etmişti⁹.

a. Balkan Savaşları'nda Osmanlı-Sırp İlişkilerinde Esirler

Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki esirler ilgili bu dönemdeki en önemli temaslar Balkan Savaşları esnasında olmuştu. Balkan Savaşları esnasında Salib-i Ahmer ve Hilal-i Ahmer kuruluş hedeflerine ulaşmaya çabalamışlardı. Bu gayretlenmelerden en önemlisi hiç şüphesiz karşılıklı olarak savaş esirlerinin tespiti, sayıları, nerelerde hangi şartlarda muhafaza altında bulundurulduklarıydı. Bu konudaki çabaların karar altına alınması 1912 yılında Washington'da yapılan Besim Ömer'in Hilal-i Ahmeri temsilen katıldığı uluslararası konferans olmuştu. Bu konferansta alınan kararlar arasında savaş esirlerinin aileleriyle irtibatlarının sağlanması, gönderilerin karşılıklı olarak iletilmesi için bir komisyon kurulması olmuştu. Balkan Savaşları çıkınca Belgrad'da Cenevre Konsolosluğu'nun "Salib-i Ahmer Merkez-i Umumisi'nin gözetimi altında" bir acente kurulmuştu. Belgrad'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti bunu 16 Kasım 1912 tarihli yazısı ile yürürlüğe koymuştu. Osmanlı Devleti sınırları içinde uygulanacak muameleleri koordine edip denetlemek için İstanbul'da "Usera Komisyon" kurulmuş komisyonun 1 Aralık 1912'de çalışmalarına başlaması sağlanmıştı¹⁰. Söz konusu teşkilatlanmalar gerçekleştirildikten sonra Sırbistan'da esir düşmüş Osmanlı vatandaşları ve askerleri için Bulgar yönetimindeki Uluslararası Komisyon marifetiyle esir defterleri istenmişti. Aynı şekilde karşılık olarak da Harbiye Nezareti aracılığıyla Osmanlı Ordusu'ndaki Sırp esirlerinin defterleri Bulgaristan'a gönderilmişti. Esirlerle irtibat sağlanması amacıyla gazetelerde duyurular yapılmış, 12 Şubat 1913'te halkın başvuruları kabul edilmeye başlanmış, bu metotla ailelerin bağlantı kurmasına aracılık edilmişti¹¹.

Dönemin getirdiği zor şartlar, taraflar arası güven bunalımı gibi nedenlerden dolayı bu anlaşmalar istenileni verememiş esirlerin sorunları iki taraf için de çözülememiştir.

⁸ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994, s. 100.

⁹ Uçarol, a. g. e., s. 387-388.

¹⁰ Akgün, s. 132.

¹¹ Akgün, s. 133.

Uluslararası konjonktür, maddi yetersizlikler, v.b sebepler yüzünden iki devlet de yükümlülüklerini istendiği ölçüde yerine getirememiştir. Bu ahval içinde; Osmanlı Devleti Sırbistan'la 13 Mart 1914 tarihinde barış antlaşması imzalamış ancak arzu edilen neticelere ulaşamamıştır. Osmanlı esirlerinin yurda dönmeleri beklendiği ölçüde mümkün olmamış, sağlık, ulaştırma, tedavi gibi alanlarda başarılı olunamamıştır¹².

Gençlerin kaçmasını önlemek amacıyla Sırp Hükümeti göç etmeyi kesinlikle men etmiş, hatta Sırbistan'dan ayrılmak isteyen ihtiyar ve kadınlara bile pasaport vermemeye başlamıştır. Yine hastalık dolayısıyla askerlik sorgusunda olmayan göçmenlerin geçişine izin verilmemiştir¹³. Sırp istilası altındaki terk edilmiş arazilerin Müslüman ahalisinden Osmanlı ülkesine iltica edenlerin tabiiyet işlemlerini Hariciye Nezareti yapmıştır. Kaybedilen vilayetlerden Osmanlı ülkesinin diğer kısımlarına iltica ederek asıl ülkelerini terk ile Selanik- Dedeağaç ve yahut Dedeağaç-Urla deniz yolunu seçen Müslümanlar aslında Osmanlı Devleti'nde askerlikten muaf olmalarına rağmen düşman devletler tarafından savaş esiri ilan edilerek Kıbrıs, Malta v.b. yerlere sevk de edilmişlerdir¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, Sırbistan'ın düşman devlet tebaasının mal ve mülklerine el koymak için bir kanun hazırladığını *Jurnal* gazetesi ilan yazmıştı¹⁵. Sırbistan Hükümeti, Müslümanların, işgal altındaki arazilerde sahip oldukları emlak ve araziye ait tapu senetlerini 10 Nisan 1915 tarihine kadar göstermelerini, aksi takdirde tasarruf haklarının tanınmayacağını ilan etmişti¹⁶. Bu ilanın gazetelerde yayınlanmasıyla Konya ve Edirne vilayetlerindeki bazı hak sahipleri dilekçeler vermişti. Hüdavendigâr Valisi Dahiliye Nezareti'ne bu konudan söz etmişti. Bu konuyla ilgili olarak Hüdavendigâr Valiliği, bu durumda olan vatandaşlardan bir çoğunun Balkan Savaşları'nı takiben Sırbistan'dan ayrılıp öteye beriye dağıldıklarını ve göçmen olmalarından dolayı zor durumda kaldıklarını dile getirmişti. Valilik, bütün bu müşkülât ve türlü fedakârlıkla müracaat edebileceklerin dahi Sırp tebaası sayılarak Sırbistan Hükümeti tarafından askere alınacaklarını, Osmanlı tebaasından olanların da savaşan devlet vatandaşı olarak esir tutulacaklarını yazmıştı. Dahiliye Nezareti de Hariciye Nezareti'ne durumu bildirmiş ve diğer sebeplerle müracaat edemeyecek olan Müslüman ahalinin tasarruf haklarının Sırbistan nezdinde korunmasının sağlanmasını istemiştir¹⁷. Sırbistan'ın bu duyurusu üzerine Sırbistan'daki Müslüman ahalinin şahıslarının ve mallarının menfaatini korumak için Niş'teki İtalya Elçiliği'nden arabuluculuk istenmiştir¹⁸.

27 Nisan 1913 tarihinde Selanik Valisi Nazmi Bey'in İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir belgede; yirmi birinci rapordan söz edilmektedir. Raporda Sırların Osmanlı esirlerini Üsküp ve havalisinden katile katile Selanik'e gönderdiklerinden bahsetmektedir. Savaş esirlerinin iadesi veya mübadelesinin kabineler arasında kararlaştırılarak teslim yerlerinin belirlenmesi gerekirken ve henüz teslimine sıra gelmemişken Sırların neden bu esirleri

¹² Akgün, s. 133.

¹³ BOA. HR. SYS., 2378/3

¹⁴ BOA. HR. SYS., 2405/6. Düşman devletlerin sivil esirlere muameleleriyle ilgili bkz.

Ali Özuyar, *Modern Tarihin İlk Sivil Esir Kampı Knockaloe ve Meçhul Türkler*, İstanbul, 2008.

¹⁵ BOA. HR. HMŞ. İŞO., 209/12

¹⁶ BOA. DH. İ. UM. EK., 92/29; BOA, DH.İ.UM. 25/2-04

¹⁷ BOA. DH. İ. UM., 25/2-04

¹⁸ BOA. HR. SYS., 2409/74

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

alencele sevk ettikleri konusuna dikkat çekilmektedir. Raporda; Sırların bu esirleri apar topar kendi topraklarından sevk etmelerinden dolayı 27 Nisan tarihi itibarı ile (600) nüfusu aşan bir esir grubunun perişan bir halde Selanik'e geldiklerini, bunların iâşe, ikamet ve memleketlerine sevkleri konularının belirsiz olduğu dile getirilmiştir. Vali Bey raporunda; Anadolu ahâlisinden olan esirlerin, İzmir'e çıkarılmaları için Selanik'e bir vapur gönderilmesini, Rumeli kökenli esirlerin de trenle sevklerinin uygun olacağını, bunun için gerekli olan paranın gönderilmesini istemişti. Raporda; mevcut duruma göre Sırların elinde bulunan Osmanlı esirlerinin tamamen bu şekilde gönderileceğinin anlaşıldığını, bu nedenle sevkiyatın daha düzgün yapılabilmesi için İstanbul'dan yeterli sayı ve yetkide memur gönderilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştı¹⁹.

Osmanlı esirlerinin sevkleriyle ilgili bir başka belgede ise Sırların Selanik'e peyderpey gönderdikleri Osmanlı esirlerinin burada perişan olduklarını, sokaklarda yatıp kalktıklarını, esirlerin memleketlerine sevkleri için gerekli olan paranın gönderilmesi gerektiğinin daha önce belirtildiği ifade edilmektedir. Daha önce Selanik'e gelen Osmanlı esirlerinden Anadolu lu olanlarının bir kısmının Mısır Hilal-i Ahmer Vapuruyla İzmir'e gönderilmiş olduğunu, Rumelili olanların da Selanik İslam Cemaati'nin yardımlarıyla iâşe edilip ikametlerinin sağlandığından bahsedilmektedir. Belgede; bu dönemde 150 kişinin daha geldiğini 500 kişinin de Gümilcine İstasyonu'na geldiğinin haber alındığını, bunların bir camide ikamet ettirildiğinin öğrenildiğini, söz konusu esirlere günlük 1500 kıyye ekmek gönderildiğinden bahsedilmektedir. Gümilcine'de bulunan esirlerin biran önce Selanik'e getirilmeye çalışıldığından söz edilerek Osmanlı Hükümeti'nin bu konuda bir an önce gerekli teşebbüslerde bulunmasının zaruri olduğunu, Selanik'te bulunan ve Osmanlı esirlerinin sevklerinden mesul heyetin sorumluluk alması gerektiği ifade edilmiştir²⁰. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere; Selanik'te bulunan ve henüz Sırbistan'dan hareket ederek Selanik'e gelmekte olan Osmanlı esirlerinin iâşeleri, ikametleri, sevk masrafları, bunların nerelerde konaklayacakları ne kadar kalacakları, hangi araçlarla nerelere gönderilecekleri konusunda bir planlamanın yapılmadığı görülmektedir. Bu konuda Selanik İslam Cemaati'nin elinden geldiği kadar gayret sarf ettiği anlaşılmaktadır.

28 Nisan 1913 tarihli bir başka vesikada ise Sırların 500 kadar Osmanlı esirini İşkodra'dan trenle Selanik'e gönderdiklerinden söz edilmektedir. Bu esirlerin de durumunun iyi olmadığı hasta ve zayıf düşmüş esirlerin Selanik'teki Hilal-i Ahmer Hastanesi'ne gönderildiğini, Selanik İslam Cemaati'nin Anadolu lu ve Rumelili esirlerin memleketlerine sevkleri için gerekli olan vapur ve tren masraflarını karşılamasının mevcut şartlar altında mümkün olmadığından bahsedilmektedir. Sırların ellerindeki Osmanlı esirlerinin tamamını serbest bırakacağını anlaşıldığını, bütün esirlerin Selanik'e gelmesi halinde durumun çok kötü bir vaziyet alacağı bildirilmişti. Sırların Manastır ve Kosova'dan da esir göndereceklerinin öğrenildiği, buralardan yaya olarak hareket eden esirler için gerekli tedbirlerin alınması gelecek esirlerin de memleketlerine sevkleri için vapur ve tren paralarının gönderilmesinin şart olduğu dile getirilmişti²¹. Söz konusu belgede; Osmanlı esirlerinin iâşesi, ikametleri kendilerine verilecek paraların dağıtımı ve

¹⁹ BOA. DH. SYS.,112-23/55-8

²⁰ BOA. DH. SYS.,112-23/55-8

²¹ BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (6/3); BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (1/1)

tüm bunların denetlenmesi işlemleri için komutanlardan Tabip Yarbay Nikolaki, Jandarma Tensik Memuru Filon Bey, Debre Mutasarrıfı Hilmi, Polis Müdürü Salih ve Hükümet Hukuk Memuru Adil Bey'lerden oluşan bir komisyonun kurulmasının uygun olacağı ifade edilmiştir²².

Osmanlı esirlerinin Selanik'teki vaziyeti ile ilgili 28 Nisan 1913 tarihli bir başka belgede de Selanik'teki durum hakkında diğer belgelerde verilen bilgilerin yanı sıra Edirneli olduklarını söyleyen esirlerin memleketlerine sevk isteklerinin yanında esir olanların arasında Kavalalı bulunanlardan söz edilerek bunların da memleketlerine sevklerinden bahsedilmektedir²³.

Sırbistan'daki Osmanlı esirlerinin çeteler tarafından katledildiği ile ilgili 12 Mayıs 1913 tarihli bir belgede; Sırbistan toprakları içindeki esirlerin kötü durumlarından bahsedilerek Sırp Hükümeti tarafından serbest bırakılan esir Osmanlı askerlerinin önemli bir kısmının çeteler tarafından kasden öldürüldüğü bunların daha çok Osmaniye ve Razlık gibi yerleşim bölgelerinde saldırıya uğrayarak katledildiklerinden söz edilmektedir²⁴.

Selanik Müftüsü'nün esirlerin genel durumuyla ilgili 23 Mayıs 1913 tarihli belgesi oldukça önemlidir. Belgede; Sırbistan ve diğer memleketlerindeki esir Osmanlı askerlerinin bir kısmının peyderpey Gümülcine İstasyonu'na kadar Sırp Hükümeti tarafından nakledilmiş olduğunu, oradan Selanik'e yarı aç yarı tok gelmekte olduklarını, bunların pek çoğunun yollarda hastalanarak vefat ettiklerini, gelenlerin de pek perişan bir şekilde Selanik'e ulaştıklarından bahsedilmektedir. Selanik Müftüsü söz konusu esirlerin durumunun yürek parçalayıcı olduğunu, her ne kadar İslam Cemaati'nin esirlere ekmek vermek suretiyle yardım etse de diğer ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamadığını, bunların ikametlerinin sağlanmasını, savaş esiri olarak şurada burada kalmış ve gelip geçmekte olan Osmanlı askerlerinin durumunun yürekleri parçaladığını, çeşitli yörelere ait bu esirlere karşı Osmanlı Hükümeti'nin bu derece ilgisiz kalmasının nedenini anlayamadığını dile getirmiştir. Müftü Bey yazısında; öncelikli olarak esirlerin mümkün mertebe hastalıktan korunmaları için temizliklerinin sağlanmasını, elbiselerinin değiştirilip temizlenmesini, her birinin mensup olduğu mahallere sevkleri için Osmanlı Hükümeti'nin gerekli adımları atmasını istemiştir. Selanik Müftüsü, tasarruf konusuna da değinerek lüzum kalmadığı halde yevmiye altı, yedi lira maaş ve harcırah verilerek subay ailelerinin sevkleri göreviyle tayin edilmiş olan memurlara lüzum kalmadığından söz etmiştir. Müftü, bu gibi kalemlerden tasarruf edilecek paraların esirlerin iâşe, ibade ve sevkleri için kullanılmasının daha doğru olacağını dile getirmiştir²⁵.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 4 Haziran 1913 tarihli bir belgesinde de esirlerin durumuyla ilgili şu gözlemlere yer verilmektedir. Hilal-i Ahmer İkinci Başkanı Besim Ömer Bey imzalı belgede, Selanik'te bulunan Hilal-i Ahmer Muavenet Komisyonu Başkanlığı yazısından söz edilmektedir. Yazıda; Üsküp'ten Selanik'e yarı aç yarı tok perişan bir şekilde gelmekte olan 46 Osmanlı esirine rast gelindiğini, bu gibi perakende esirlerin sağlık durumları hakkında şüphe edildiğinden dolayı Selanik'e sokulmadıklarını,

---

²² BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (6/4); BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (5)

²³ BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (5)

²⁴ BOA. DH. SYS., 112-23/55-8 (4)

²⁵ BOA. DH. SYS., 112-23/55-8

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

perişan bir şekilde bırakıldıklarından bahsedilmektedir. Yazıda; araştırmalar neticesinde İşkodra'dan da buna benzer Osmanlı esirlerinin peyderpey Selanik'e geldiklerini, bu durumun esirlerin sağlıkları açısından büyük bir tehdit oluşturduğunu, konunun Uluslararası Kızıllaç Cemiyeti'ne bildirilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir²⁶.

Harbiye Nezareti'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 18 Haziran 1913 tarihli bir belgede; Sırp Hükümeti tarafından serbest bırakılan Osmanlı esirlerinin Selanik'te karşılaştıkları zorluklardan söz edilmiş memur ve subay ailelerinin durumları hakkında Maliye Nezareti'ne yazı yazıldığından bahsedilmiştir. Yazıda; sevk edilen subay ve asker ailelerinin tamamının Rumeli halkından olduklarının zannedildiği halbuki esirlerin içinde Anadolulularında bulunduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı Sırp Hükümeti'nin Osmanlı esirlerini serbest bırakma konusunda kararının netleşmediğini, bu nedenle bütün esirlerin serbest bırakılması halinde Selanik'e para göndermekten ziyade Karadağ'da bulunan Osmanlı esirleri için uygulanan yöntemin yararlı olacağı belirtilmiştir. Yazıda; Selanik'te de Almanya Sefaret ve Konsolosları aracılığıyla söz konusu esirler için muayyen günlerde Selanik'e getirilmeleri ve gönderilecek özel vapurlarla nakillerinin uygun olacağı belirtilmiştir²⁷.

23 Haziran 1913 tarihli Maliye Nezareti'nden Sadarete gönderilen bir başka belgede; Sırp Hükümeti tarafından serbest bırakılıp Selanik'e sevk olunan Osmanlı esirlerinin nakil masrafları, kimsesiz ailelerin celbi hakkında Selanik'e giden komisyon adına bin lira gönderilmesinin onaylandığından bahsedilmektedir. Komisyonun 152 askerin sevk ve iaşesi için bu parayı kullandığından söz edilmektedir. Adı geçen esirlerin kayıt defterinin Harbiye Nezareti tarafından gönderildiğini, sonradan gelecek esirlerin peyderpey sevk edileceği, kayıtlarının düzenli tutulacağı, Karadağ'da bulunan Osmanlı esirleriyle ilgili uygulanan yöntemin Sırbistan'ın serbest bırakacağı esirler için de geçerli olmasının daha doğru olacağı, bununla ilgili olarak Alman diplomatik temsilcilikleriyle temasın uygun olacağı tekrar dile getirilmiştir. Esirlerin Selanik'e peyderpey değil belirli günlerde getirilerek ikametlerinin sağlanması memleketlerine sevkleri için gerekli düzenlemelerin

²⁶ BOA. DH. SYS.,112-23/55-8; Esirlerin hastalıkları konusunda 21 Ağustos 1913 tarihli bir belgede Selanik'e gelen Osmanlı esirlerinde kolera ve diğer bazı hastalıklardan söz edilmektedir. BOA. DH. SYS.,112-23/55-8; Üsküp'te Balkan Savaşları'nın kötü etkilerini en aza indirmek Osmanlı askerlerini tedavi etmek amacıyla Üsküp Hastanesi açılmıştı. Bu hastane Hüseyin Hilmi Paşa'nın gayretleriyle hizmete sokulmuş Üsküp Asker Kulübü ve Vatan Gençleri Kulübü heyetlerinden binanın tahliye edilmesi istenerek Başhekim Tevfik Rüştü Bey, hastaneyi faal hale getirmesi için görevlendirilmişti. Tevfik Rüştü Bey, Balkan Savaşı'nın ilanından hemen önce Üsküb'e gelerek binanın tahliyesine refakat etmiş, liseden alınan ödünç yüz karyola kurularak yatak yorgan temin edilmişti. Üsküp'ün ileri gelenlerinden Kumbaracızaade Kemâl Bey'in yardımlarıyla eksiklikler tamamlanmış, Kumanova Savaşı'nın ardından 120 yaralı asker kabul edilmişti. Kumanova yenilgisinin ardından Üsküp tahliye edilip hükümsüz kaldığı halde Tevfik Rüştü Bey, Hilal-i Ahmer Üsküp Hastanesi Başhekimliği görevini sürdürmeye devam etmişti. Sırp komiteciler Üsküb'e girince Hilal-i Ahmer Hastanesi'ne saldırıp yaralı ve hasta Osmanlı askerlerini esir alıp öldürmeye teşebbüs etmişlerdi. Ancak hastanede bulunan iki Fransız hastabakıcı madamı himaye için gelen konsülato kavasının müdahalesi sonucunda istediklerini tam olarak yapamamışlardı. Daha sonra Sırp Hükümeti Cenevre Sözleşmesi hükmüne uyarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Hastanesi'nin görevini sürdürmesine müsaade etmişti. Yaralı ve hasta Osmanlılar iyileşerek hastaneden çıktıkça yerlerine yaralı ve hasta Sırp askerleri yerleştirilmişti. Sırp askerleri yerleştirilmişti. Sırp askerleri öldürüp veya yaralayıp sokaklara attıkları Müslüman halkın yaralı olanlarından toplanabilenler de hastanede tedavi edilmeye çalışılmıştı. İşgalden yirmi gün sonra hastanede hiç Osmanlı tebaası kalmadığından Osmanlı Hilal-i Ahmer Heyeti'nin görevi de sona ermiştir. Doktorların ve çalışanların ücretleri ödenerek hastane Sırp Ordusu Sıhhiye Müfettişi Şuşfaluvîç'e devir ve teslim edilmişti. Padişahın Himayesi'nde Osmanlı Kızıllaç Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Haz: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Türkiye Kızıllaç Yay, Ankara 2013, s. 111-112.

²⁷ BEO. 004185-313832-003-001; BOA. DH.SYS., 112-23/25. BEO. 4188/314058.

yapılması, vapur günlerinin tayini, gibi süre gerektiren durumlarda gerekli tedbirlerin alınmasının uygun olacağı ifade edilmişti. Ayrıca her taraftan Selanik'e gelen ve gelecek esirlerin tüm işlemlerinin yukarıda söz konusu edildiği şekilde yapılması için üç kişiden oluşan heyetin yeterli olamayacağı dile getirilmişti. Bunun yanı sıra topluca gelecek esirlere yönelik konuları çözüme kavuşturmak için Selanik'e Harbiye Nezareti tarafından özel bir görevlinin gönderilmesi gerekliliğinden bahsedilerek konularla ilgili Dışişleri Bakanlığı'nın gerekli girişimlerde bulunması istenmiştir²⁸.

Sırbistan'da bulunan Türk esirlerinin sayısı bunların nerelerde bulunduğu konusu gerek Balkan savaşlarında ve sonrasında her zaman büyük bir sorun olmuştu. Konuyla ilgili Türk Kızılay Arşivi'nde çok sayıda belge mevcuttur. Genel olarak değerlendirildiğinde Sırbistan'daki Türk esirlerin listesi ve sayıları nerelerde oldukları tam olarak hiç bir zaman net olarak ortaya konulamamıştır²⁹. Bunun yanı sıra Sırbistan'daki Türk esirlerin yazmış oldukları mektupların ailelerine ulaşmadığı hakkında çok sayıda yazışma mevcuttur³⁰. Konuyla ilgili olarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen bir yazıda ailesinin Asteğmen İsmail Hakkı Bey'e çok sayıda mektup gönderdiğini ancak herhangi bir cevap alınamadığı, bu hususta gerekli yardımların yapılması istenmektedir³¹. Sırbistan'daki Türk esirlerinin karşılaştığı sorunlardan birisi de kendilerine aileleri tarafından gönderilen koli, eşya ve paraların ulaşmamasıdır³². Bütün bu sorunların yanı sıra zaman zaman Sırbistan'daki Türk esirlerin muhafaza altında bulunduruldukları yerler değiştirildiğinden dolayı irtibatsızlıklar ortaya çıkmış bu durum kendilerine gönderilen mektup, koli, para, v.b.'nin ellerine geçmemesine neden olmuştur. Konuyla ilgili olarak Sırbistan Harbiye Nezareti'nin Kruçevatz'da bulunan Sivaslı Asteğmen Ahmet Cemil hakkındaki yazısı dikkat çekmektedir. Yazıda; uzun araştırmalar sonucu Asteğmen Ahmet Cemil'in yerinin belirlenerek kendisiyle temasın sağlandığı bilgisi Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla bildirilmiştir³³. Bütün bunların yanı sıra Sırbistan'ın çeşitli yerleşim birimlerinde çok sayıda hasta, yaralı Türk esirinin bulunduğu bunların bir kısmının hayatlarını kaybettikleri yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bunlarla ilgili olarak Çatsak ve Valçova Hastanelerinde, Kladova Kalesi'nde, Negotin'de yaralanmalar ve hastalıklar nedeniyle hayatını kaybeden Türk esirlerinin kimler olduğu sayılarının adeti, Sırbistan Harbiye Nezareti ile Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı arasında uzun yazışmaların yapılmasına yol açmış kesin bilgilere maalesef ulaşılammıştır³⁴.

b. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı-Sırp İlişkileri

İstanbul Antlaşması'yla Sırbistan'da muhafaza altında bulundurulan Osmanlı esirlerine karşılıklı olarak belirli güvenceler verilmişti. Ancak yukarıda söz konusu ettiğimiz gerekçelerden dolayı hızlı ve istenilen neticelerin alınması tam anlamıyla mümkün

²⁸ BEO. 004196-314645-003-001; BEO.004188-3104058-001; BEO. 004185-313832-001-002.

²⁹ K.A, 226/282; 226/288; 226/305.

³⁰ K.A, 226/52; 226/53; 226/58; 226/74; 226/97; 226/99.

³¹ K.A, 226/53.

³² K.A, 226/71.

³³ K.A, 226/106. Bu konudaki başarı sağlanan örneklerden birisi de Trabzonlu Yüzbaşı Mehmet Muhlis'in mektubunun ailesine ulaştırılmasıdır. K.A, 226/262.

³⁴ K.A, 226/88; 226/106;226/120; 226/127; 226/156; 597/1.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER (1912-1923)

olamamıştı. Bütün bu olumsuz şartların üstüne, 28 Temmuz 1914'te I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine 1 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki ilişkiler kesilmişti³⁵. 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin de savaşa dâhil olmasıyla Sırbistan ve Osmanlı Devleti, iki ayrı düşman kampta yer almışlardır. Osmanlı Hükümeti ile siyasi münasebetleri kesilmiş bulunan devletler muhasım devletler statüsünde mütalaa edilmiş olup bunların tebaaları düşman devletler tebaası gibi değerlendirilmişti. Birinci Dünya Savaşı sırasında karşılıklı savaş ilanı olmaksızın münasebetleri kesilen devletler ile Osmanlı Hükümeti arasında ortaya çıkan hukuki vaziyet, diplomatik ilişkinin normal olmayan şekilde kesilmesinden kaynaklanan bir durumdu. İlişkilerin kesilmesi savaş halinden ötürü olduğundan dolayı farklılık arz etmekteydi. Ayrıca münasebetleri kesilen devletlerin her biri Osmanlı Devleti'nin fiilen muharip bulunduğu devletlerin müttefikleri olduğundan dolayı hasım devlet statüsünde kabul edilmişlerdi. Bütün bu hukuki değerlendirmelerden dolayı Osmanlı Hükümeti tarafından hasım devlet tebaası hakkında neşredilen kanun hükümleri, onların müttefikleri tebaasını da kapsamıştı. Bundan dolayı Sırbistan vatandaşları da hasım devlet statüsü kapsamında değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardı³⁶. Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ile ilgili sergilediği tutumun aynısını Sırbistan Hükümeti de sergilemiş, iki taraf da Birinci Dünya Savaşı sırasında birbirlerini hasım devletler olarak tanımlamış uygulamaları bu çerçevede gerçekleştirmişlerdi.

Sırbistan, hasım devlet vatandaşlarına uygulanan hukuki ve idari yaptırımların bütün çeşitlerini ülkesindeki Osmanlı vatandaşlarına uygulamıştı. Sırbistan, ülkesindeki Müslümanlara karşı angarya yükleme, askere alma ve emlâka el koyma şeklinde icraatlarda bulunmuş ve bu yaptırımlar Müslümanların şikâyetlerine ve başkaldırmalarına neden olmuştur.³⁷

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Sırbistan doğrudan bir çatışma içine girmediklerinden dolayı karşılıklı olarak yoğun bir esir alma hadisesi yaşanmamış taraflar dolaylı olarak birbirlerinden esir almışlardır. Bu esirlerin hangi tarihlerde nerede esir edildikleri, sayıları, bunların nerelerde hangi esir kamplarında muhafaza altında bulunduruldukları konularında maalesef kesin bilgiler mevcut değildir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Sırp esirlerin daha çok Almanlar tarafından ele geçirilen Sırp esirler olduğu, bunların yol yapımı, maden çıkarma, kömür ocaklarında çalıştırılması amacıyla Osmanlı Devleti'ne teslim edildiği yönetimleri daha çok Almanlarda olmak kaydıyla Anadolu'daki esir kamplarına gönderildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin muhafaza altında bulundurduğu Sırp esirlerin önemli bir kısmının Kütahya-Tavşanlı kampında bulundurulduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti'nden Dışişleri Bakanlığı'na 8 Ocak 1919 tarihinde gönderilen bir belgede; Kütahya-Tavşanlı yolunun Derbent mıntıkasında yol yapım işinde çalışmak üzere Almanlar tarafından daha önceden getirilen Sırp esirlerden söz edilmektedir. Söz konusu Sırp esirlerin ikamet ettikleri zeminlikteki lambanın yere düşerek yerde bulunan otların tutuşmasından 22 kişinin yanarak hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Söz konusu esirlerin

³⁵ BOA. HR. SYS., 2090/10-8.

³⁶ BOA. HR. SYS., 2090/10-8.

³⁷ Ayşe Özkan; I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu, Akademik Bakış Cilt 7 Sayı 14 Yaz 2014, s.49.

feci şekilde yanarak yaşamlarını yitirmesinin tahkik edilerek bildirilmesi istenmektedir. Aynı konuyla ilgili 4 Şubat 1919 tarihli belgede; söz konusu Derbent mevkiindeki zeminlikte 22 Sırp esirinin yanarak hayatlarını kaybetmesi hakkında mahalli garnizon komutanlığı ve mutasarrıflık tarafından gerçekleştirilen tafsilatlı soruşturma dosyasının İngiliz Ordusundan Teğmen "Bekim" tarafından incelendiği belirtilmiştir. Konuyla ilgili olarak ait olunan şubenin not defterinde olayla ilgili detaylar belirtilmiştir. Defterdeki bilgilere göre; söz konusu esirlerin daha önceden Almanlar tarafından getirilerek bölgede istihdam ve idare edilmekte ve doğrudan doğruya Alman İnşaat Komisyonu emrinde bulunmakta olduğu belirtilerek Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Sırp esirlerin sevk ve idaresinin Osmanlı Hükümeti'ne geçtiği belirtilmiştir. Defterde; Sırp esirleri sevk edecek memur ve subayın esirlere katıldığı gece, bu olayın gerçekleştiği dile getirilmiştir. "Zeminlik, damı, zemin tesviyesinde duvarları zemine doğrudan kazılmış olup tek giriş kapısından merdivenle girilip çıkılan bir yer" olarak tarif edilmiştir. Zeminlikte o anda 114 neferin bulunduğu yangının çıktığı esnada bütün esirlerin dışarı çıkmak isteyerek kapıya hücum ettiğini, 22 kişinin birbirlerinin çıkmalarına mani olduğundan dolayı öldükleri, bilgisi verilmiştir. Aynı mevkide bulunan İtalyan esirleriyle muhafız askerleri tarafından zeminliğin arka tarafından damın yıkılmasıyla geriye kalan 92 neferin kurtarılabildiği, ifade edilmiştir³⁸.

Anadolu'daki Sırp esirlerinin bir kısmı Balıkesir-Balya, Afyonkarahisar, Isparta v.b yerlerde mevcut esir garnizonlarında muhafaza altında tutulmuşlardır³⁹. Ancak bu esir garnizonlarında ne kadar Sırp esirinin olduğu, bunların sağlık durumları, çeşitli sebeplerden dolayı vefat edenlerin sayısı, bunların mübadeleleri konusunda net bilgiler mevcut değildir.

Bu dönemde Sırp esirlerle ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'ndan İçel Mutasarrıflığı'na gönderilen 13 Ekim 1920 tarihli bir belge oldukça dikkat çekicidir. Belgede; Fransa Fevkalade Komiserliği'nden alınan bir yazıdan bahsedilerek çeşitli işlerde çalıştırılmak üzere Almanlar tarafından Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiş olan sivil ve asker Sırp tebaasından söz edilmektedir. Söz konusu Sırp tebaasından bazı kişilerin çeşitli şekillerde Anadolu'da bulunduğu, Sırbistan'a dönemeyecek bir halde buldukları, bunların isimleri, yerleri hakkında kesin bilgiler bulunmadığı, ifade edilmiştir. Sırp Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi tarafından bildirilen söz konusu esirlerin araştırılarak memleketlerine dönüşlerinin sağlanması, gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İstanbul'a dönüşlerinin bir an önce sağlanmasının istendiği dile getirilmiştir⁴⁰.

---

³⁸ BOA. HR. SYS., 2232/55

³⁹ BOA. DH. EUM. 5. Şb., 34/30.

⁴⁰ BOA. DH.İUM E-61/7.

Sonuç

1912'den itibaren Güney Sırbistan olarak adlandırılan Kosova, Makedonya ve Sancak'ı elinde tutan Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında, Balkan Savaşları sonrasında 14 Mart 1914'te İstanbul'da bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu barış antlaşmasıyla Sırbistan'da yaşayan Müslümanların hakları güvence altına alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki ilişkiler kesilmiştir. 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin de savaşa dâhil olmasıyla Sırbistan ve Osmanlı Devleti, iki ayrı düşman kampta yer almışlardır. Dolayısıyla Sırbistan, ülkesindeki Müslümanlara karşı angarya yükleme, askere alma ve emlak el koyma şeklinde uygulamalara başlamıştır. Sırbistan hükümeti, Müslümanların işgal altındaki arazilerde sahip oldukları emlak ve araziye ait tapu senetlerini 10 Nisan 1915 tarihine kadar göstermelerini, aksi takdirde tasarruf haklarının tanınmayacağını ilan etmiştir. Sırbistan'ın bu duyurusu üzerine Sırbistan'daki Müslüman ahalinin şahıslarının ve mallarının menfaatini korumak için Niş'teki İtalya Elçiliği'nden arabuluculuk istenmiştir.

Osmanlı-Sırbistan esir ilişkilerinde Selanik önemli bir yere sahip olmuştur. Belgelerden de anlaşılacağı üzere Selanik'te bulunan ve henüz Sırbistan'dan hareket ederek Selanik'e gelmekte olan Osmanlı esirlerinin işeleri, ikametleri, sevk masrafları, bunların nerelerde konaklayacakları ne kadar kalacakları, hangi araçlarla nerelere gönderilecekleri konusunda bir planlamanın yapılmadığı görülmektedir. Bu konuda Selanik İslam Cemaati'nin imkanları ölçüsünde Osmanlı esirlerine yardım etmeye çalıştığı, bunlara hiç olmazsa ekmek verdiği, ikametlerine yardımcı olmaya çalıştığı görülmektedir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti; Sırbistan sınırları içinde Osmanlı esirlerinin durumlarını gözlemlene fırsatı bulmuştur. Cemiyet, Sırp Hükümeti tarafından serbest bırakılan esir Osmanlı askerlerinin önemli bir kısmının çeteler tarafından kasden öldürüldüğünü bunların daha çok Osmaniye ve Razlık gibi yerleşim bölgelerinde saldırıya uğrayarak katledildiklerini gözlemlemiştir.

Osmanlı Devleti nezdinde sayıları az da olsa Sırp savaş esirlerinin olduğu görülmektedir. Anadolu'da bulunan Sırp esirlerin nerelerde olduğu, bunların nasıl istihdam edildikleri, hangi esir kamplarında muhafaza edildikleri, sayıları ve isimleri ile ilgili sağlıklı bilgiler mevcut değildir. Bu esirler daha çok çeşitli işlerde çalıştırılmak üzere Almanlar tarafından Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiş olan sivil ve asker Sırp'lardan oluşmaktadır.. Söz konusu Sırp tebaasından bazı kişilerin çeşitli şekillerde Anadolu'da bulunduğu Sırbistan'a dönemeyecek bir halde buldukları, bunların isimleri, yerleri hakkında kesin bilgiler bulunmadığı belgelerden de anlaşılmaktadır.

Gerek Balkan Savaşları döneminde gerekse Birinci Dünya Savaşı esnasında Sırbistan'da bulunan Osmanlı asker ve sivil esirleriyle, Osmanlı Devleti'nde bulunan Sırp savaş ve sivil esirleri bir hayli güçlük çekmişler, savaş ortamının getirdiği olumsuzluklara hep birlikte şahit olmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA

A.ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ (BOA)

BOA. BEO., 004185-313832-003-001; BEO., 4188/314058; BEO., 004196-314645-003-001;
BEO., 004188-3104058-001; BEO., 004185-313832-001-002.

BOA. DH. EUM. 5. Şb., 34/30.

BOA. DH. İ. UM., 25/2-04; E-61/7; BOA. DH. İ. UM. EK., 92/29.

BOA. DH. SYS.,112-23/55-8 (1/1, 4, 5, 6 , 6/3); 2090/10-8; 2232/55; 2378/3 ; 2405/67;
2409/74.

BOA. HR. HMŞ., İŞO. 209/12 1333.S.23 (10.01.1915)

TÜRK KIZILAY ARŞİVİ BELGELERİ (K.A)

K.A., 226/52; 226/53; 226/58; 226/71; 226/74; 226/88; 226/97; 226/99; 226/106; 226/120;
226/127; 226/156; 226/282; 226/288; 226/305; 597/1.

B.KİTAP VE MAKALELER

Armaoğlu, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980), C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1994.

Karal, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, (1789-1856) C. V, Ankara 1961.

Hall, Richard C; Balkan Savaşları 1912-1919, (Çev. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

Kocabaş, Süleyman; Son Haçlı Seferi Balkan Harbi, Vatan Yayınları, İstanbul 2000.

Özkan, Ayşe; I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu, Akademik Bakış Cilt 7 Sayı 14 Yaz 2014.

Özuyar, Ali; Modern Tarihin İlk Sivil Esir Kampı Knockaloe ve Meçhul Türkler, İstanbul, 2008.

Padişahın Himayesi'nde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Haz: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Türkiye Kızılay Yay, Ankara 2013.

Turan, Şerafettin; Türk Devrim Tarihi, C. I, Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

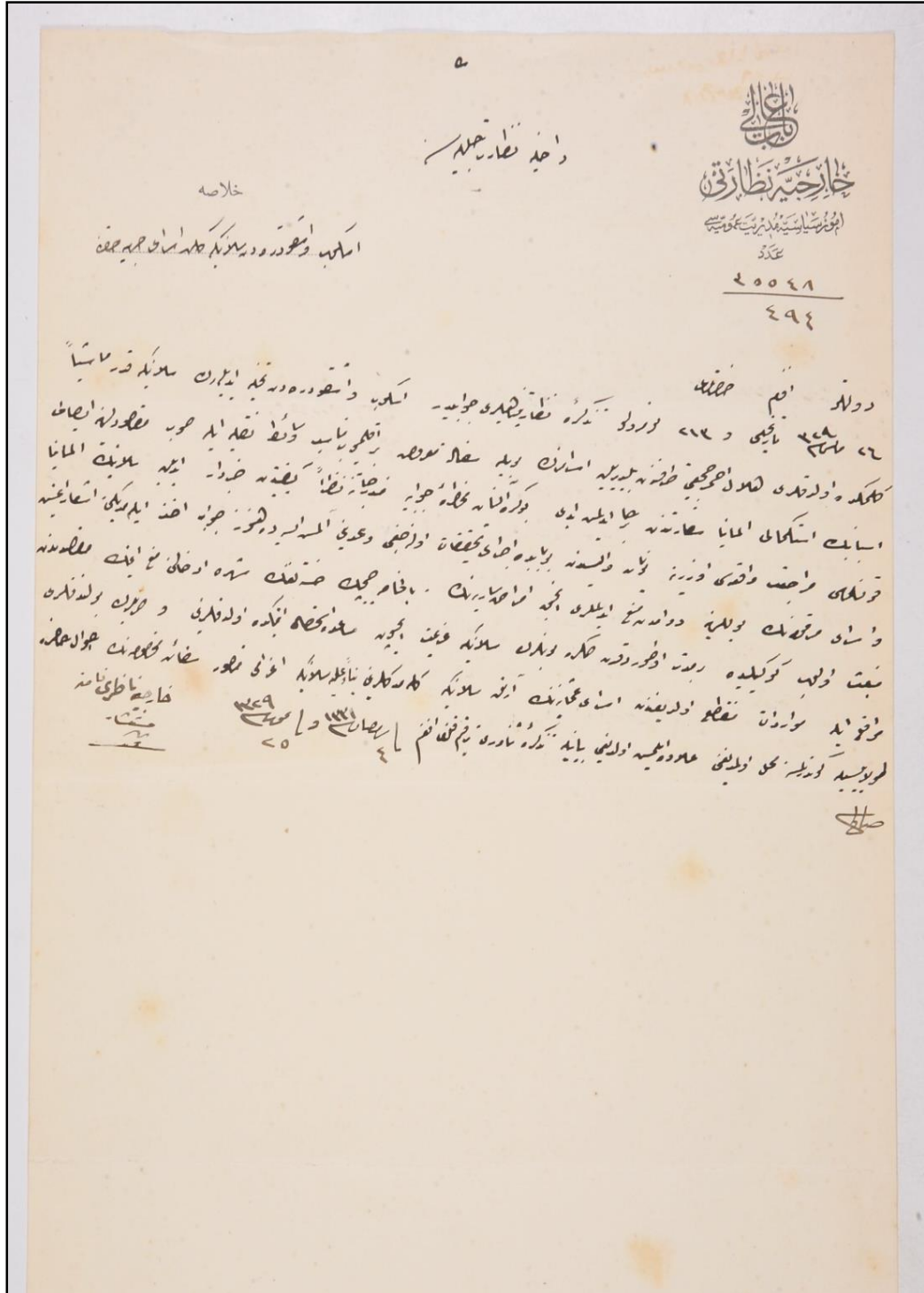
Uçarol, Rifat; Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul 1995.

C. GAZETELER

İkdam Gazetesi, 18 Ekim 1912.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 19 Ekim 1912;

EKLER

BOA. DH. SYS., 55/8

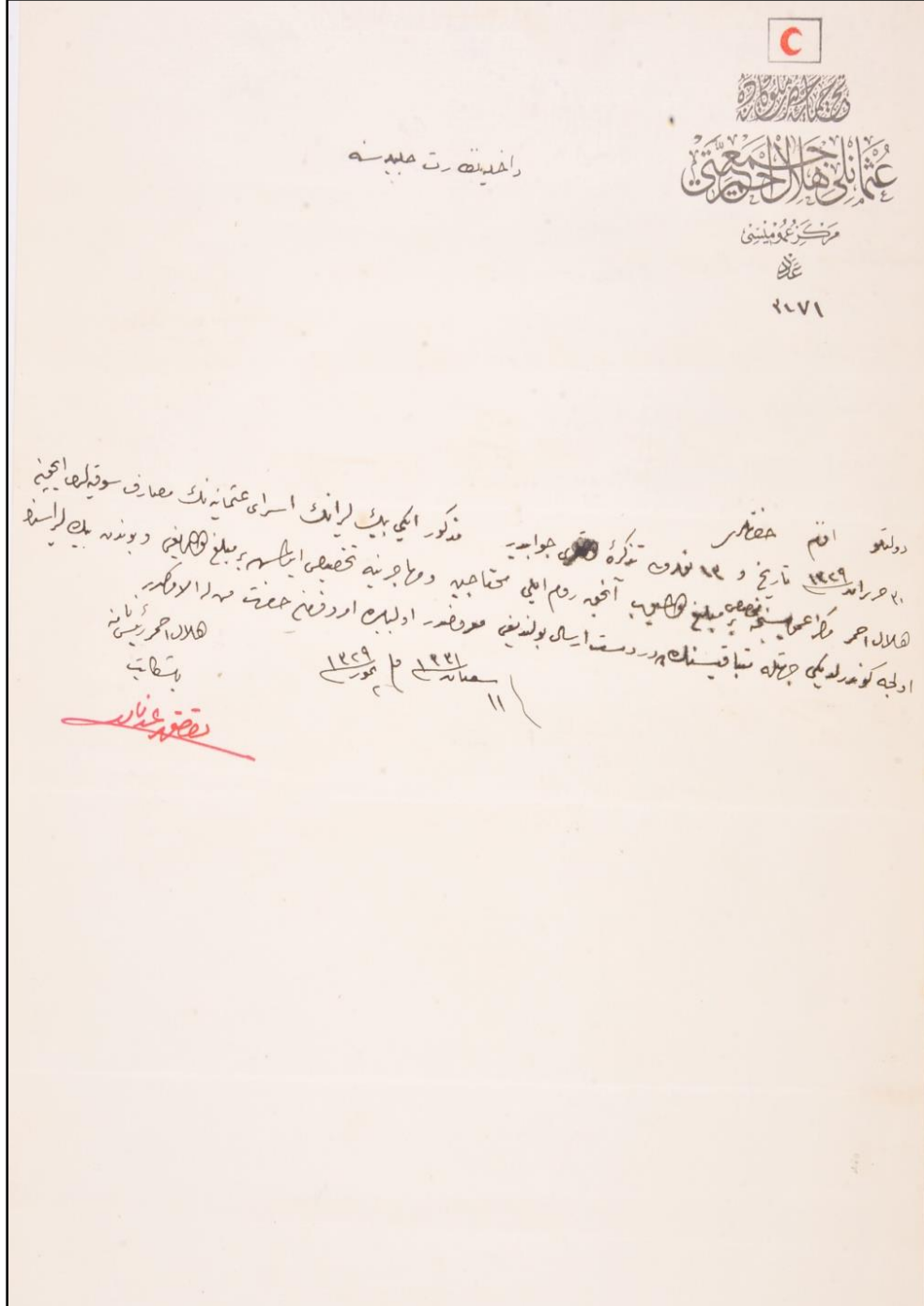
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ذات الصلوات
محمد علی قلی
۱۸۹۶

واظف نفقه حلیله سنه

دولتو اوقم هفتدیق
صدیه حکومتی طرفنده سیرت برقیلوب سونیکم سونه اولنايه اسرای عثمانیه نیت شهر مذکوره کوبه بیلده قومیجه جاننده اطعام و اساید ممالک عثمانیه سونه و نقل
اولدی صغده جماع مقصیه نیت سهنار سالا هفتک المایا سفارت افاده سنه عطفاً هاریجه نفقه رتی حلیله سنه واقع اولوبه اسنار وزیریه اسرای مذکوره نیت
مصروف سونیه سنه مدار اولوبه اولره مذکور قومیجه بیت لرا کوبه بیلده مجلس دکلو قرایده مالیه نفقه حلیله سنه بارشیدی بکره هوایا الویب لفا صوب دولتیه
ایصال قلماره ۱۷ مورخه ۱۹۱۱ نومردلو مذکور هم اسرا سونیه باشنده مقدم در سعادت و از میره سونیه اولوبه اولره صغفا اسرای عثمانیه و ایور نول
اولره جماعت اسویه طرفنده صرف اولنايه بیریجه نیت درت بوز القمه سه غروت نیت مذکور بیت لرا دره ویرلن لازم کلوب کلمه جکنده نرد اولدین بیا در قلمسه
نظراً واقع اولوبه مه لقه حلیله نیت سیرفا اناسه و موقوفات اعاده سنه هکت بولرس سابقه نکره ماوری نیرم اولدی اوقم
۵۹ سحر الخلیما مورخه ۱۹۱۱
صدیه حلیله سنه
مستک
مدت

BOA. DH. SYS., 112-23/55-8

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI- SIRBİSTAN İLİŞKİLERİ'NDE ESİRLER
(1912-1923)

BOA. DH. SYS, 112-23/55-8/23